

UDK: 904: 75.075 (584.4)

Muxabbat HAMIDOVA

O'zMU professori v.b., t.f.d.

E-mail: hamidova.2002@mail.ru

O'zFA haqiqiy a'zosi, akademik D.Yusupova taqrizi asosida

TEMURIYLAR DAVRINING HIROTDAGI ME'MORIY YODGORLIKLARI TARIXIDAN

Annotation

Mazkur maqola XIV-XV asrlarda Temuriylar davlatining ikki poytaxt shaharlaridan biri – Hirotida bunyod etilgan arxitektura yodgorliklari tarixini yoritishga bag'ishlangan. Maqolada "Sharq renessansining ikkinchi bosqichi" sifatida e'tirof etilgan Amir Temur va Temuriylar davrida ilm-fan hamda madaniy sohalarida erishilgan yutuqlarning Xuroson me'morchiligiga ta'siri masalasini oydinlashtirishga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, Xuroson me'morchiligida tarixiy an'analarning davomiyligi, sohada kuzatilgan yangiliklar, ushbu hudud me'moriy uslubi va bezak san'atidagi o'ziga xosliklar Hirotning mashhur me'moriy yodgorliklari misolida o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Xuroson, Hirot, XIV-XV asrlar me'morchiligi, Temuriylar davri me'moriy yodgorliklari, me'moriy uslub, me'moriy bezaklar, tarixiy an'analar, tarixiy yodgorliklarning turlari, qal'a, saroy, masjid, madrasa, minora, maqbara, xonaqoh, ziyoratgoh, bog' va chorbog'lar.

FROM THE HISTORY OF ARCHITECTURAL MONUMENTS OF THE TIMURID'S ERA IN HEROT

Annotation

This article is dedicated to the history of architectural monuments built in Herat, one of the two capital cities of the Timurid state in the XIV-XV centuries. The article focuses on clarifying the influence of scientific and cultural achievements during the period of Amir Temur and the Timurids, recognized as the "second stage of the Eastern renaissance", on Khorasan architecture. In particular, the continuity of historical traditions in the architecture of Khurasan, the innovations observed in the field, the peculiarities of the architectural style and decorative art of this region are studied on the example of the famous architectural monuments of Herat.

Keywords: Khorasan, Herat, architecture of the XIV-XV centuries, architectural monuments of the Timurid period, architectural style, architectural decorations, historical traditions, types of historical monuments, fortress, palace, mosque, madrasah, minaret, mausoleum, house, temple, garden and courtyards.

ИЗ ИСТОРИИ АРХИТЕКТУРНЫХ ПАМЯТНИКОВ ЭПОХИ ТИМУРИДОВ В ГЕРОТЕ

Аннотация

Данная статья посвящена истории памятников архитектуры, построенных в Герате, одной из двух столиц государства Тимуридов в XIV-XV веках. Статья посвящена выяснению влияния научных и культурных достижений периода Амира Темура и Тимуридов, признанного «вторым этапом Восточного Возрождения», на хорасанскую архитектуру. В частности, на примере знаменитых архитектурных памятников Герата изучаются преемственность исторических традиций в архитектуре Хорасана, наблюдаемые в этой области новации, особенности архитектурного стиля и декоративного искусства этого региона.

Ключевые слова: Хорасан, Герат, архитектура XIV-XV веков, архитектурные памятники периода Тимуридов, архитектурный стиль, архитектурные украшения, исторические традиции, типы исторических памятников, крепость, дворец, мечеть, медресе, минарет, мавзолей, дом, храм, сад и дворы.

Kirish. Temuriylar davrida Movarounnahr va Xurosonda bunyodkorlik ishlarining ko'lamini yoritishda poytaxt shaharlar – Hirot va Samarqandda amalga oshirilgan qurilish ishlari tarixiga e'tibor berish muhimdir. Mazkur davrda yaratilgan yozma manbalar hamda bizgacha saqlanib qolgan tarixiy-me'moriy yodgorliklarni o'rganishga doir ilmiy-tadqiqotlar qiyosiy tahlili mavzuga doir ko'plab qiziqarli hamda tarixiy asoslangan ma'lumotlarni bilib olish imkonini beradi. Amir Temur va Temuriylar davrining Movarounnahr hududlari, shu jumladan, Samarqandda bunyod etilgan yodgorliklari, ularning manbashunosligi, tarixshunosligi, o'rganilish tarixi, o'ziga xos xususiyatlari to'g'risida avval chop ettirilgan ilmiy ishlarimizdan bilib olishingiz mumkin[17-25]. Mazkur maqolada esa Amir Temur va Temuriylar davrida Xurosonning markaziy shaharlari, xususan, poytaxt shahar Hirotida bunyod etilgan mahobatli inshootlar to'g'risida qiziqarli ma'lumotlar keltirib o'tamiz.

- **Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.** Temuriylar davrida Xurosonda, xususan, Hirot shahri va uning atroflarida

bunyod etilgan tarixiy inshootlar tarixiga doir ma'lumotlar ko'plab yozma manbalarda saqlanib qolgan[1-11]. Ushbu tarixiy manbalar mazkur yodgorliklarning bunyod etilishiga guvoh bo'lgan tarixchi olimlar, o'z zamonasining ziyoli qatlami tomonidan yozi qoldirilgan bo'lib, ma'lumotlarining ishonchliligi hamda ilmiy asoslanganligi bilan qimmatlidir. Bundan tashqari, mavzuni yorituvchi ma'lumotlarni Hirot shahri va uning atroflari (hozirgi Afg'oniston)da saqlanib qolgan tarixiy inshootlarni o'rganish orqali qo'lga kiritish mumkin. Mazkur maqola esa yuqorida sanab o'tganimiz tarixiy manbalar hamda mavzuda doir ilmiy-tadqiqotlar natijalarining qiyosiy tahlili asosida tayyorlandi [12-25].

- **Tadqiqot metodologiyasi.** Maqolada Hirotida Temuriylar davrida bunyod etilgan me'moriy yodgorliklar tarixi tarixiylik va ilmiylik tamoyillari asosida yozma hamda moddiy manbalarni mavzuga doir ilmiy tadqiqotlar natijalari bilan qiyosiy tahlil etilgan holda, tizimlashtirish, xronologik davrlashtirish, xolis ilmiy yondashuv asosida yoritilgan. Shuningdek, maqolada keltirilgan tarixiy materiallar, xususan,

XIV-XV asrlarda Xuroson me'morchiligida kuzatilgan o'zgarishlar, sohada ilm-fan yutuqlaridan foydalanishning ijobiy natijalari boshqa ijtimoiy-iqtisodiyfanlar tadqiqot usullaridan foydalangan holda tahlilga tortilgan.

- **Tahlil va natijalar.** Manbalarda qayd etilishicha, Temuriylar davrida bunyodkorlik ishlari saltanatning poytaxt shaharlarida keng ko'lamda amalga oshirilgan. XV asrga oid Hirot me'morchilik maktabining nodir namunalari o'sha davrdagi qurilish ishlari ko'lamining qay darajada bo'lganidan darak beradi. Temuriylar davrida Hirotida bunyod etilgan mashhur me'moriy inshootlar sirasiga Hirot qal'asi, Hirot jome' masjidi, Gavharshodbegim va Musallo me'moriy majmualari, Alisher Navoiy maqbarasi, nafaqat poytaxt shahari balki Xurosonning boshqa bir qator markaziy shaharlarida ham bunyod etilgan bog'u-rog'lar, ularni bezab turgan muhtasham ko'shklar, karvonsaroylar va boshqa ijtimoiy inshootlarni kiritish joizdir.

O'z davrining tarixchi olimlari tomonidan alohida e'tibor bilan ta'rif berib, ma'lumotlar yozib qoldirilgan Musallo me'moriy majmuasi Shohrux Mirzo davrida ya'ni 1417 yilda bunyod etilgan. Manbalarda ushbu yodgorlikni qurilishi Sherozlik me'mor Usta Qavomiddin bo'lganligi to'g'risida yozib qoldirilgan [5,6,12,15]. 1885 yilda uni ingliz harbiylari dinamit qo'yib portlatib yuborgan. Yodgorlikning saqlanib qolgan qismi 1931 va 1951 yillardagi kuchli zilzila natijasida vayronaga aylangan.

Temuriylar davrida Hirotida bunyod etilgan yodgorliklardan yana biri – Gavharshodbegim maqbarasidir. Ushbu yodgorlikning ko'rinishi va hajmi Samarqanddagi Amir Temur maqbarasini aynan takrorlaydi. Me'moriy bezaklari ham shunga mos ravishda hashamatli bo'lgani, ammo bu ikki inshoot bezaklari shakl jihatidan bir-biridan farqlangani haqida ma'lumotlar mavjud. Xususan, Amir Temur maqbarasi ichki bezaklari nafis islamiy hamda epigrafik bezaklarning nisbati ko'proq. Maqbara ichki bezaklarining aksariyat qismi tilladan ishlangan. Gavharshodbegim maqbarasi bezaklaridagi naqshlarda islamiy naqshlar turi va bezaklar ulug'vorligini oshirishda ishlatilgan tilla miqdori nisbatan kamligi, hamda girih naqshlar ko'pligi bilan farqlanadi [13].

Alisher Navoiy maqbarasi (XV asr) esa ixcham va me'moriy bezaklari soddaligi bilan o'ziga xos ko'rinish kasb etgan. Temuriylar hukmronligi davrida bunyodkorlik va qurilish ishlariga bosh bo'lgan usta-me'morlar to'g'risida ham ma'lumotlar saqlanib qolgan. Xususan, Shohrux Mirzo davrida mavjud me'moriy inshootlarni tiklash va yangi bunyod etilgan mashhur me'moriy yodgorliklarning qurilishida Ustad Qavomiddin me'mor va Najmiddin Buxoriy, Sulton Husayn Boyqaro davrida G'iyosiddin Muhammad Bog'bon avlodlaridan Amir Jaloliddin Mahmud va Amir Nizomiddin, Sulton Badiuzzamon hukmronligi davrida esa Qandahor qal'asi hamda uning atrofida olib borilgan qurilish ishlariga Amir Shujo'itdin Zu'l-nun Arg'un va uning avlodlari rahbarlik qilgani haqida ma'lumotlar mavjud [9].

Xuroson me'morchilik maktabining yorqin namunasi bo'lgan inshootlardan yana biri Hirot Masjidi jome'sidir [12]. Shaharning shimoli-sharqiy qismida, ya'ni Xush va Qipchoq darvozalari o'rtasida joylashgan ushbu masjid hozirgacha saqlanib qolgan. Manbalarda ushbu inshootning qanchalik ulug'vor va mustahkam bo'lganligi haqida ma'lumotlar saqlanib qolgan. Uning qurilishi uzoq davom etgan bo'lib, 1174-1206 yillarda hukmronlik qilgan Abdulfatx G'iyosiddin ibn Som davrida boshlanib, ukasi Sulton Shahobiddin davrida davom ettirilgan va Sulton G'iyosiddin Mahmud davrida tugallangan. Mo'g'ullar bosqini davrida vayronaga aylantirilgan. Masjid G'iyosiddin Kurt (hukmronlik yillari 1304-1328 y.) va uning o'g'li Malik Mu'izziddin Husaynlar (hukmronlik yillari 1331-1370 y.) tomonidan qayta tiklangan. Mazkur masjidda Shohrux Mirzo davrida Xo'ja Majiddin

Muhammad rahbarligida ta'mirlash ishlari amalga oshirilgan [16]. Sulton Husayn Boyqaro hukmronlik davrida (1469-1506 yillar) esa kuchli zilzila ta'sirida vayron bo'lgan Jome' masjidi Alisher Navoiy sa'y-harakatlari bilan qayta tiklangan. Xususan, bunda masjidning peshtoq, gumbaz va ayvon qismlari tiklangan, shuningdek, avvalgi tiklashlar jarayonida yo'l qo'yilgan xatoliklar bartaraf etilgan.

Manbalarda keltirilishicha, masjidni tiklash ishlari ikki yil, ya'ni 1498-1500 yillarda davom ettirilgan. Tiklash va ta'mirlash ishlarida Havofdan olib kelingan ganch, marmartosh keng qo'llanilgan. Masjidning yangi minbari ham marmartoshdan yasalgan. Peshtoq, ayvon va supalari rangli suratli naqshlar bilan bezatilgan. Gumbazni tiklashda ishlatilgan qurilish ashyolariga alohida e'tibor qaratilgan. Uning epigrafik naqshlari – kitobalar zamonasining mashhur hattoti Miroq Naqqosh tomonidan amalga oshirilgani haqida ma'lumotlar mavjud. Masjidni tiklash ishlarida 100 dan ortiq usta-me'morlar ishtirok etgani ta'kidlab o'tilgan. Ammo ustalardan faqatgina Miroq Naqqosh va sangtarosh usta Ustad Shamsiddinning nomi keltirib o'tilgan. Tiklash ishlarini Alisher Navoiy har kuni kelib kuzatgani hamda unda faol ishtirok etgani haqida ma'lumotlar mavjud [5,7,9,16].

Temuriylar davrida bunyod etilgan yodgorliklardan yana biri Dor ul-Xuffoz hisoblanadi. Ushbu xonaqoh nomi "Qur'on qiroatchilari uyi" degan ma'noni anglatadi [14]. Dor ul-Xuffoz Masjidi jome'ning shimoliy tomonida joylashgan bo'lib, Sulton Husayn Boyqaro davrida qurilgan. Uning ichki devor va shift bezaklari tillakori bezaklar bilan bezatilgan. Xonaqoh ayvonlari ham binoning umumiy ko'rinishiga mos ravishda bezatilgan bo'lgan.

Sulton Husayn Boyqaro davrida bunyod etilgan masjidlar – Masjidi Saripuli Injildir. Uning shimoliy tarafida shifti tillakori bezaklar bilan bezatilgan Dor ul-huffoz masjidi joylashgan. Ushbu masjidlar yaqin atrofida istiqomat qilgan aholi namoz o'qilgan va Sulton Husayn haqqiga duo qilingan. Bundan tashqari, Masjidi Sari kuchai Ulug'ota, Masjidi Til qatiyon, Masjidi Sari kuchai Amir Islom Barlos, Masjidi Chohorsuk Mirzo Alouddavla, Jahonnoma saroyi yaqinida qurilgan masjid, Masjidi Seraxs, Jahonnoma saroyi yaqinidagi masjid, Qalandar mahalla masjidi, Bog'i-Zog'on yaqinidagi masjid, Tarhonion mahalla masjidi, Mir Odil mahalla masjidi, Puli Kard Jome' masjidi, Ziyoratgoh jome' masjidi, Koriya Bahra masjidi, Izfazor jome' masjidi, Astrobod jome' masjidi, Mir Alisher jome' masjidi, Hirot jome' masjidi va boshqalar ham yerlik aholiga xizmat qilgan [7,10].

Shuningdek, manbalarda Sulton Husaynning vazirlari va boshqa mulozimlar tomonidan qurilgan masjidlar: Hirot shahrida Jaloliddin Qosim Faranxudiy masjidi, Balxda bunyod etilgan Jome' masjidi, shaharning Dar-i Xush davozasi tashqarisida Xo'ja Afzaliddin Muhammad Kermoniy tomonidan bunyod etilgan Jome' masjidi, Amir Shuja'addin Zu'l-nun va uning avlodlari tomonidan tiklangan Qandahor yo'lidagi masjid va boshqalar haqida ma'lumotlar mavjud [8,11]. Hirot shahri atrofidagi masjidlarining aksariyat qismi Temuriylar davridan avval qurilgan, ammo ushbu davrda tiklangan hamda ta'mirlangani haqida ma'lumotlar mavjud. Xususan, Masjidi Amir Feruzshoh [6] va Amir Abdulvohid ibn Mussamma Ziyoratgoh Jome' masjidi [7] shular jumlasidandir.

Hirotida Temuriylar davrida bunyod etilgan bog'lar quyidagilar: Bog'i Zog'on Shohrux Mirzo davrida qurilishi boshlangan va Sulton Husayn davrida davom ettirilgan [2]. Ushbu bog' haqida Fasih Havofiyning "Mujmali Fasihi" asarida keltirilishicha, "Amir sohibqiron tomonidan Xo'ja Faxriddin Ahmad Tusiy va Ahmad ibn shayx Hasanning Hirotida favqulodda vakil etib tayinlanishi, Xo'ja Faxriddin Tusiyning Hirotga kelishi, uning Bog'i Zog'on qaytgach, Oliy janoblari xoqon (Shohrux Mirzo)ning devonbegisi Ali G'urbo ismi bilan mashhur Xo'ja Ali Muhammadshohni

Darvozai Malikda osilishi[5,6], Jumod al-avval oyining o'ninchi kuni jumada (1412 yil, 18 avgust) sulton (Shoxruhning) o'g'li, sulton Ulug'bek ko'ragonning qizi – Xasiba Sulton xonzodabegimning Hirotda Bog'i Zog'onda tug'ilishi munosabati bilan shaharni bezatish va turli tantanali bayram, surur, sayr-tomoshalar tashkil qilinishi[6] to'g'risidagi ma'lumotlar keltirib o'tilgan. Shuningdek, Abdurazzoq Samarqandiyning "Matlai sa'dayn" asarida keltirilishicha, "Sulton Ulug'bekning o'g'li Abdulatifning xatna to'yi Bog'i Zog'onda o'tkazilgan"[1].

Bog'i Safed Shohrux Mirzo tomonidan bunyod etilgan. Fasih Havofiyning ma'lumotlariga ko'ra, Bog'i Safed 1411 yilda qurila boshlangan. Zulqa'da (1411 yil, 20 mart) oyining yigirma to'rtinchi kuni, jumada, Hirotda Bog'i Safedning qurilishi boshlangan. Shaharning go'zal manzara va qulay tabiiy sharoitli ushbu bog'ida Hirot me'morchilik maktabi an'analari asosida saroy bunyod etilgan. Bog' saroyi temuriy shahzodalar qarorgohi hisoblangan. Keyinchalik unda shaharning e'tiborga molik shaxslari: shayxlar, saidlar, muhandis va hunarmandlar ham istiqomat qilishgan. Bog'i Zubayda Fasih Havofiy ma'lumotlariga ko'ra, Shoxruh Mirzoning o'g'li Mirzo Jo'qi Muhammad (804/1402 yil 27 aprel) bunyod etgan bog'lar sirasidan. Bog' markazida Amir Temur bog'laridagi kabi ko'shk bo'lgan. Unga ham Xurosonda tengi yo'q bog'lardan biri, deya ta'rif berilgan[6].

Bog'i Murg'oni Sulton Husayn Boyqaro tomonidan qurilgan. XVI asr boshlarida ham gullab yashnab turgan. Taxti Saripuli Sangkashon jannatmonand bog' bo'lib, Xurosonda undan go'zalroq joy bo'lmagani ta'kidlab o'tilgan. Bog'chai Taxti Gorizon Hirotning jannatmakon bog'laridan biri bo'lgan. Bog'chai Gozurgoh manbalarda bog' o'rtasidan Juyi Sulton nomi bilan keltirilgan ariq qazib o'tkazilgani haqida ma'lumotlar mavjud. "Boburnoma"da, Alisher Navoiy bog'i deb ham nomlangan[2].

Bog'i Boboi Suxt Bog'chai Gozurgohning shimoliy tomonidan joylashgan. Manbalarda, Alisher Navoiy ushbu bog'da istiqomat qilganligi yozib qoldirilgan. Bog'i Bayt ul-omonda ham yozgi saroy mavjud bo'lgan. Bu bog'larda hayit kunlari bayram munosabati bilan ehsonlar tarqatilganligi haqida ma'lumotlar mavjud[7].

Bog'i Jahonoro shaharning shimoli-sharqiy tomonida joylashgan. Bog'da ixcham va chiroyli saroy joylashgan. Akademik D.Yu.Yusupova keltirib o'tgan ma'lumotlarga ko'ra, uning hududi Bog'i Murod deb nomlangan kichik bog' yaratilishi munosabati bilan ikki qismga bo'lingan. Bog'i Nav Badiuzzamonga qarashli bo'lgan. Shahzoda Muzaffar bog'i deb ham nomlangan. Taxti Safar esa tog'da qurilgan. Uning yaqinida Jahonnamo ko'shki joylashgan. Davlatxon saroyi Sulton Husaynning vaziri Majidadin tomonidan bunyod etilgan[16].

Bog'i Amir ul-mo'minin Ali ibn Abu Tolib Balxdan uch farsax uzoqlikda joylashgan. Xondamir asarlarida, ushbu bog'da har kuni miskinlarga oziq-ovqat va kiyim-kechak ulashilgani haqida yozib qoldirilgan[9]. Manbalarda keltirib o'tilgan ushbu bog'larning aksariyat qismi Temuriylar davridan oldin qurilganligi ta'kidlab o'tilgan. Ammo ularning ta'mirga muhtojlari temuriy hukmdorlar hamda Alisher Navoiy rahnamoligida qayta tiklangan. Shuningdek, nomlari keltirilmagan, lekin qisqacha tavsifi berilgan bog' va saroylar haqida ham ma'lumotlar mavjud. Masalan, Hirotning sharqiy va shimoliy qismida Sulton Badiuzzamon tomonidan qurilgan ko'rkam saroy hamda Taxti safar yaqinida bunyod etilgan bog' haqidagi ma'lumotlar fikrimizga dalil bo'ladi[9,16].

Hirotning diqqatga sazovor me'moriy inshootlaridan yana biri ko'priklardir. Manbalarda mamlakat siyosiy-iqtisodiy va ijtimoiy hayotida muhim o'rin tutgan ko'priklar to'g'risida ham ko'plab ma'lumotlar saqlanib qolgan. Xususan, Xondamir asarlarida quyidagi ko'priklar sanab o'tilgan va ular to'g'risida qisqacha ma'lumot berilgan: Puli Se Palak, Puli Tuleki (Hirotning shimoli-sharqiy hududidan kesib o'tuvchi ariq ustiga qurilgan), Puli Saksalmon, Puli Chexil duxtaron (Qirq qiz ko'prigi), Puli Tarnob, Puli Qalandaron, Puli Kazbonon, Puli Boyxo'ja, Puli va bandi Xayrabod, Puli Juzjonon, Puli Nigor, Puli Naxri arab, Puli Hijron, Puli bandi Tark, Puli Kard, Puli darqara, Ahmad Mushtoq ko'prigi (Balx hududidan o'tgan daryo irmog'i ustida qurilgan) Puli Milon ko'prigi. Heriro'd daryosi ustiga qurilgan Puli Milon ko'prigi atrofidagi yerlar saylgoh bo'lgan. Bu g'ishtin ko'priklar g'oyat ko'hna bo'lib, mahalliy xalq orasida uni Bibinur ismli zohid ayol tovuq sotib qurdirgan, degan rivoyat mavjud[3,9,16].

- **Xulosa va takliflar.** Xulosa o'rnida shuni ta'kidlab o'tish zarurki, Amir Temur va Temuriylar davri me'moriy merosi tarixi hamda mazkur masala tarixini yorituvchi manbalarni qiyosiy o'rganish asosida quyidagilarni ta'kidlab o'tish mumkin. Ushbu davrda Movarounnahr va Xuroson me'morchilik maktablari asrlar davomida mintaqaga xos me'morchilik tarixiy an'alarini davom ettirish bilan birgalikda, har biri o'ziga xos hududiy farqlarga ega tarzda rivojlantirilgan. Xususan, mahalliy me'morchilik ushbu davrda yuqori darajalarga ko'tarilgan ilm-fan yutuqlaridan foydalangan holda, yangi me'moriy uslub, me'moriy bezaklar kompozitsiyasi hamda konstruksion kashfiyotlar bilan boyitilgan. Buning natijasida inshootlarning hamji, balandligi, shakli, bezaklari avvalgi davrlarga nisbatan sezilarli darajada mahobatli ko'rinish olgan. Temuriylar saltanati hududlarida, xususan, Samarqand va Hirotida bunyod etilgan me'moriy yodgorliklar hashamati fikrimizga dalil bo'ladi. Imoratlarining mahobatli ko'rinishi ularning rang-barangligi me'moriy bezaklari bilan ham bog'liqdir. Ushbu davr me'morchiligi bezaklaridagi e'tiborga molik ijobiy o'zgarishlarni me'moriy bezak fonining rangsiz oq-sarg'ish fondan rangli fon (oq, sariq, tillarang, yashil, moviy ranglar uyg'unligi) ga o'tilganligi hamda bezak turlarining orttirilganligi (aksariyat hollarda islamiy, girix, epigrafik, astral, zoomorf bezaklarning uyg'unligi)da o'z aksini topgan. Mutaxassislarining ta'kidlashicha, bu davrda Samarqand va Hirot me'morchilik maktablari o'zining eng yuqori rivojlanish darajasiga yetgan. Xususan, milliy me'morchilikda qo'llanilgan me'moriy konstruksiyalar murakkabligi bunga yaqqol misol bo'ladi. Binolar qurilishida qo'llanilgan yangi uslublar sohaga oid kashfiyotlar darajasiga ko'tarilgan. Mintaqa me'morchiligida bu kabi yuksalish Temuriylar davridan avval ham keyin ham kuzatilmagan. Bunga sabab, Amir Temur tomonidan boshlangan keng ko'lamli bunyodkorlik ishlarining uning vorislari tomonidan munosib tarzda davom ettirilganidir.

Umuman olganda, Temuriylar davrida Xuroson hududlarida olib borilgan bunyodkorlik ishlari tarixi alohida ilmiy muammo sifatida chuqur tadqiq etilmagan. Qolaversa, mazkur mavzuning turli jihatlarini yoritib beruvchi ilmiy maqolalar ham sanoqli. Shundan kelib chiqqan holda, Amir Temur va Temuriylar davrida Xuroson me'morchiligi, xususan, Hirot shahri va uning atroflarida bunyod etilgan yodgorliklar tarixini chuqur o'rganish, Hirot me'morchilik maktabining o'ziga xos an'alarining tarixiy ahamiyatini asoslab beruvchi yangi ilmiy maqolalar chop ettirilishi maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR

1. Абдураззоқ Самарқандий. Матлаи саъдайн ва мажмаи бахрайн. II ж., 1-к. / Форс-тожик тилидан таржима, кириш сўзи ва изоҳли луғатлар А. Ўринбоевники. – Тошкент, 1969. – Б. 62-63.
2. Бобур Захириддин Мухаммад. Бобурнома. – Тошкент, 1989. – Б. 197, 223.

3. Мирхон. Раузат ас-сафо. Бомб. изд. Т. VII. – Бобей, 1281/1864-1865 – С. 4.
4. Фасих Хавафий. Мужмал, қўлёзма. РА. Осие халқлари институтининг СПб. бўлими қўлёзмаси. В-709. Инв. № С-800дан копия.
5. Фасих Ахмад ибн Джалал ад-Дин Мухаммад ал-Хавафи. Маджмал-и фасихи (Фасихов свод) / Перевод с персидского, предисловие, примечания и указатели Д.Ю.Юсуповой. Отв. редактор А. Уринбаев. – Тошкент: Фан, 1980. – С. 49.
6. Фасих Хавафий. Мужмал Фасихи / Таржима, кириш, изоҳлар ва кўрсаткичлар Д.Ю. Юсупованики. – Тошкент, 2018. – Б. 26, 122, 164, 214, 223, 367, 383.
7. Хондамир. Хуласат ал-ахбор. ЎЗР ФАШИ қўлёзмаси. Инв. №3. – Л. 4706-4726, 4736-477аб; 478а-478б.
8. Хондамир. Ҳабиб ас-сияр. ЎЗР ФАШИ қўлёзмаси. Инв. № 2153.
9. Хондамир. Ма'асир ал-мулук. Тег. изд. 1372/1994. – Л. 175, 176, 177, 178.
10. Хондамир. Макарим ал-ахлак. Кабульс. изд. 1260/1981 – Л. 60-64, 139а, 147а, 151а.
11. Хондамир. Дастур ал-вузаро. тег. изд. 1317/1938-1939. – Л. 102б.
12. Белиницкий А.М. Историческая топография Герата XV в. // Алишер Навои. Сб. Материалов. – Москва-Ленинград, 1946. – С. 185-186, 199;
13. Денике Б.П. Архитектурный орнамент Средней Азии. – Москва-Ленинград, 1939. – С. 173-174, 204.
14. Маньковская Л.Ю. Қўш мадраса [Бухородаги архитектура ёдгорликлари]. – Тошкент: Ўзбекистон, 1968. – С. 201.
15. Петрущевский И. П. Ислам в Иране в VII-XV веках. – Москва-Ленинград, – С. 89-90.
16. Юсупова Д.Ю. Жизнь и труды Хондамира. – Ташкент, 2006. – С. 177-178, 188-198.
17. Хамидова М.С. Совет даври тадқиқотларида Самарқанд меъморий ёдгорликлари тарихшунослиги // ЎзМУ хабарлари. – Тошкент, 2014. – №1. – Б. 50-54.
18. Хамидова М.С. Шарқ миниатюралари – Ўрта Осие меъморчилиги тарихи бўйича муҳим манба // Имом Бухорий сабоқлари. – Самарқанд, 2016. – №3. – Б. 69-70.
19. Хамидова М.С. XIX аср охири–XX аср бошларида Туркистон меъморий ёдгорликларининг ўрганилиши (архив хужжатлари асосида) // Мерос. – Тошкент, 2018. – №1. – Б. 56-61.
20. Khamidova M.S. Study of Architectural Monuments of Uzbekistan (The Second Half of XIX–XX Centuries) // International Journal of Scientific & Technology Research. Volume 8, Issue 11, November 2019. – Pp. 1353-1358.
21. Хамидова М.С. Амир Темур ва Темурийлар даври меъморий ёдгорликларининг ўрганилиши. – Тошкент, 2021. – 320 б.
22. Хамидова М.С. Архив хужжатларида Ўзбекистон меъморий ёдгорликларининг ўрганилиш тарихи. – Тошкент, 2021. – 48 б.
23. Хамидова М.С. Темурийлар даври меъморий ёдгорликларининг хорижий тарихшунослиги хусусида (XIX аср охири) // ЎзМУ хабарлари. – Тошкент, 2021. – №1/5. – Б. 30-33.
24. Хамидова М.С. XIX аср охири–XXI аср бошларида Ўзбекистон меъморий ёдгорликларини ўрганишга бўлган муносабат тарихидан // Ўтмишга назар. – Тошкент, 2021. – 4-жилд, №4. – Б. 81-92.
25. Хамидова М.С. Ўзбекистон худудидаги Амир Темур ва Темурийлар даври меъморий ёдгорликлари тарихи. Тарих фанлари доктори (DSc) ил. дар. дисс. – Тошкент, 2022. – 320 б.